

Marija Karbić, *Plemićki rod Borića bana, Slavonki Brod, Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2013., 222 stranice*

Zbog svoga značenja koje je imalo u životu srednjovjekovnoga društva plemstvo je kao ključan politički i gospodarski čimbenik svoga doba od samoga nastanka moderne historiografije u XIX. stoljeću bilo predmetom njezina interesa. Iako isprva usredotočena na političku povijest plemstva, što je bilo karakteristično obilježje historiografskih istraživanja za razdoblje do sredine prošloga stoljeća, europska historiografija od tada se počela sve više okretati i drugim temama poput problema nastanka plemstva i njegove obiteljske strukture. Istovremeno, interes za istraživanje povijesti plemićkih rodova u hrvatskoj historiografiji gotovo je zamro, uz izuzetak problematike plemstva dvanaestoro plemena Kraljevine Hrvatske, na što je svakako presudan utjecaj imala onodobna politika koja je neposredno određivala način i ciljeve rada profesionalnih povjesničara. Srećom, u hrvatskoj historiografiji odnedavno opet možemo svjedočiti probuđenome interesu za tu temu o čemu najbolje svjedoči nekolicina disertacija posvećenih suvremenome, cjelovitom pregledu pojedinih hrvatskih velikaških rodova: Bribircima (2000.), rodu Borića bana (2005.), Nelipčićima (2006.), krbavskim knezovima (2011.) i Babonićima (2012.) od kojih je ona drugospomenuta prošle godine objavljena u nakladi Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskoga instituta za povijest.

Knjiga „Plemićki rod Borića bana” djelo je autorice dr. sc. Marije Karbić, djelatnice rečene podružnice Hrvatskoga instituta za povijest i znanstvenice čiji je opus posvećen tematici povijesti plemstva i srednjo-

vjekovnih gradova u međurječju Drave i Save kao i povijesti obitelji i rodnoj povijesti. U knjizi autorica prati povijest plemićkoga roda Borića od pojave njihova rodonačelnika u vrelima do pada baštinskih posjeda roda u Požeškoj kotlini pod osmanlijsku vlast kada obitelji proistekle iz roda odlaze u druge dijelove Ugarsko-Hrvatskoga Kraljevstva ili nestaju s povijesne pozornice. Autorica pritom nije istražila samo djelovanje pojedinih pripadnika roda nego i njegovu strukturu i funkcioniranje, rekonstruirala je rodoslovlje, ubicirala posjede koje su pripadali rodu, analizirala bračne strategije i položaj žene unutar roda, sustav nasljeđivanja, pitanje (ne)postojanja svijesti o pripadnosti rodu, njegove zajedničke simbole (grbove) kao i odnos s Crkvom.

Sadržajno je knjiga podijeljena u šest poglavlja od kojih prvo poglavlje predstavlja „Uvod” (str.1-34) u kojemu je autorica dala pregled vrela kojima se služila (pri čemu je osim narativnih izvora i objavljenih isprava znatan dio isprava, osobito onih iz XV. i XVI. stoljeća, dosada bio uglavnom neobjavljen) kao i pregled historiografske literature posvećene pitanju plemstva - bilo da je riječ o djelima posvećenima općenito povijesti plemstva u srednjovjekovnoj Europi ili pak pojedinim srednjovjekovnim mađarskim i hrvatskim plemićkim rodovima, kao i onima s područja današnje Slavonije.

Drugo poglavlje „Povijest plemićkog roda Borića bana od pojave u izvorima do pada Slavonije pod osmanlijsku vlast” (str. 35-68) donosi cjelovit prikaz povijesti ovoga istaknutog plemićkog roda čijim je začetnikom bio ban Borić. Maleni broj sačuvanih podataka o bosanskome banu Boriću ostavio je otvorena mnoga pitanja vezana uz njegovo podrijetlo, odnos prema ugarskome kralju i njegovu konačnu sudbinu. U vezi s time autorica se priklonila mišljenju kako je ban

podrijetlom s područja Požeške županije i kako je na položaj bosanskoga bana došao kao vazal ugarsko-hrvatskoga kralja. Poput njegova života podjednako je slabo poznata i povijest njegovih nasljednika o kojima u razdoblju od sredine XIII. do druge polovice XV. stoljeća imamo tek rijetke sačuvane podatke. Autorica pritom skreće pozornost na činjenicu da je - unatoč velikaškome statusu bana Borića - njegov rod pripadao sloju srednjega plemstva na području Požeške županije iako je unutar nje zauzimao poseban položaj o čemu svjedoči i činjenica da se u izvorima - za razliku od drugih plemićkih rodova - spominju plemićki kapetani roda Borića. Tek od druge polovice XV. stoljeća pojedini se pripadnici i grane roda Borića počinju uzdizati na društvenoj ljestvici uspevši se među velikaše kraljevstva kao što je to bio slučaj s Berislavićima i Grabarskim, čija je povijest od 1470-ih do 1530-ih godina ovdje detaljno prikazana kao i Desewffyja Cerničkih, koji se uzdižu nakon pada Slavonije pod osmanlijsku vlast.

Kada je riječ o strukturi plemićkoga roda, analiziranoga u poglavlju pod naslovom „Struktura plemićkog roda i njegovo funkcioniranje” (str. 69-116), autorica je detaljno istražila sve segmente te problematike - od genealogije roda i terminologije korisne za označavanje srodstva, strukture roda i odnosa među pojedinim članovima i granama roda do položaja žena i ženidbene strategije, kao i sustava davanja imena i zajedničkih simbola. Unatoč nedostatnosti vrela, što onemogućava potpunu rekonstrukciju roda Borića bana, autorica je izradila detaljnu genealogiju roda odnosno tri njegove glavne grane (Grabarskih, Podvrških i Cerničkih), koju je prezentirala na posebnoj tablici u prilogu knjige. S obzirom da je rod tijekom vremena prolazio kroz različite promjene svoje strukture, prema mišljenju M. Karbić,

treba razlikovati dvije osnovne faze njegova razvitka: prvu u kojoj su pripadnici roda uz svoje ime izrijekom navodili pripadnost rodu Borića bana (*de genere Borych bani*) i drugu koja počinje od sredine XIV. stoljeća kada su članovi roda pobliže označavati svoju pripadnost određenoj grani obitelji - bilo da je ona izražena imenom sjedišta pojedine grane roda (*de Grabaria, de Chernuk*) ili pak imenom začetnika pojedine loze ili službe koju je obnašao (*Desewffyji* te su tako nazvani po svome začetniku Deži, a *Ispanffyji* po županskoj tituli).

Iako naša vrela donose neposredna svjedočanstva o postojanju plemićkih rodova, u njima nema podataka temeljem kojih bismo mogli ustanoviti što je on zapravo bio i kako se mijenjao tijekom vremena zbog čega je u istraživanju strukture roda, odnosa među članovima i položaju žene autorica morala poći od Tripartita, zbornika općega ugarskog prava s početka XVI. stoljeća, koji je pritom nadopunjavala različitim vrelima vezanim uz svakodnevni život, prvenstveno suvremenim privatno-pravnim ispravama. Kada je riječ o grbovima kao temeljnim zajedničkim simbolima kojima se (uz nošenje zajedničkoga imena) očitovalo zajedništvo roda, sačuvana su samo dva kasna primjerka, oba iz prve polovice XVI. stoljeća, od kojih jedan, formom stariji, pripada Berislavićima Grabarskim (i u sebi vjerojatno čuva stari grb roda Borića bana), dok drugi, bez mnogo zajedničkih elemenata s prethodnim, pripada Desewffyjima Cerničkim.

Polazeći od činjenice da je vlasništvo nad zemljom bilo materijalna osnovica života i statusa obitelji i roda, autorica je posebnu pozornost posvetila i toj temi istraživši ju u četvrtome poglavlju naslovljenome „Posjedi i službenici” (str. 117-142). Smještaj posjeda Borića bana i njihovo širenje pritom su obrađeni u dvije faze: prva koja prati razvi-

tak posjeda roda do sredine XIV. stoljeća i druga, nakon toga razdoblja, koja prati zaseban razvitak posjeda sve tri grane roda (Grabarskih, Podvrških i Cerničkih). Osim njihove ubikacije i praćenja autorica je analizirala i vrstu vlasništva nad nekretninama – ono se razlikovalo ovisno o tome jesu li nekretnine bile nasljedne, kupljene ili stečene darovanjem – kao i rođačka prava nad njima i s time povezane podjele odnosno diobe baštinskih posjeda unutar roda, koje su za svoju neposrednu posljednicu imale dezintegraciju roda i međusobno udaljšavanje njihovih članova, što je u konačnici urodilo i identificiranjem pojedinih članova roda s onim dijelom roda kojemu je pripadao, a ne cijelome rodu kao što je to ranije bio slučaj.

Temeljem vijesti sačuvanih u postojećim vrelima u petome poglavlju knjige „Odnos s crkvom” (str. 143-154) analiziraju se veze članova roda s Crkvom i s pojedinim crkvenim redovima, osobito templarima, ivanovcima, benediktincima i franjevcima, o kojima ima i najviše podataka. Posebnu pozornost autorica je pritom posvetila pitanju mogućnosti postojanja zajedničkoga kulturnog središta roda odnosno rodovskoga samostana, status kojega je možda mogao imati i samostan Sv. Mihaela na Rudini, na jugoistočnoj padini Psunja u blizini Požege, čiji prvi spomen potječe iz 1210. godine i za kojega je Nada Klaić smatrala da ga je utemeljio upravo ban Borić. Tome se mišljenju priklanja i Marija Karbić oprezno ostavljajući otvorenom mogućnost - s obzirom na šutnju pisanih vrela i nedostatna arheološka istraživanja - kako je upravo ovaj samostan bio ukopnim mjestom pripadnika roda Borića bana.

Ova knjiga o plemićkome rodu Borića bana ne samo da može „poslužiti kao polazna točka budućih istraživanja srednjovjekovnog plemstva na području Slavonije”,

kako je s nadom izrazila sama autorica u svojoj zaključnoj napomeni i ujedno posljednjemu poglavlju knjige (str. 155-156), nego je njome, bez ikakve dvojbe, ispunila i svoj osnovni naum da bar u određenoj mjeri ispuni prazninu i pridonese spoznajama kada je riječ o plemstvu i plemićkim rodovima na području današnje Slavonije.

Ante Birin

Krešimir Kužić, *Hrvatska obala u putopisima njemačkih hodočasnika 14.-17. st.*,

Split: Književni krug, 2013., 623 stranice

Početkom 2014. godine u splitskoj palači Milesi predstavljena je nova knjiga Krešimira Kužića, *Hrvatska obala u putopisima njemačkih hodočasnika 14.-17. st.*, koja je još koncem prošle godine objavljena u izdanju splitskoga Književnog kruga. Na predstavljanju knjige govorili su dr. sc. Josip Vrandečić i dr. sc. fra Vicko Kapitanović te sâm autor koji je detaljnije predstavio sadržaj knjige. U cjelini ova knjiga predstavlja dojmове 59 njemačkih putnika koji su u kasnome srednjem i ranome novom vijeku hodočastili mahom u Svetu Zemlju te su na tom putu plovili uz istočnojadransku obalu i bilježili svoje dojmове o njezinim gradovima i ljudima.

Knjiga je konceptualno podijeljena u dva veća dijela od kojih prvi predstavlja svojevrstnu uvodnu studiju od gotovo 250 stranica. Taj je uvodni dio podijeljen na devet manjih poglavlja u kojima autor analizira putopise spomenutih hodočasnika i njihova zapažanja o jadranskome priobalju. U *Uvodu* (str. 9.-10.) Kužić ukratko predstavlja podrijetlo hodočasnika i njihove razloge za putovanja, a naposljetku ističe i vrijednost njihovih putopisa za hrvatske zemlje. U drugome po-